

**OSKAR UAYLD ASARLARIDA ESTETIKIZMNING
LINGVISTIK IFODASI**

Almardanova Zebo Xamzayevna

***Annotatsiya.** Maqolada Oskar Uayld ijodida estetikizmning lingvistik ifodalanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Yozuvchining badiiy va nazariy matnlarida go‘zallik, san’at, shakl, taassurot va individuallik bilan bog‘liq estetik qarashlar alohida leksik-semantik maydon, paradoks, aforizm, antiteza, metafora, rang va sezgi obrazlari orqali yuzaga chiqishi ko‘rsatib beriladi.*

***Kalit so‘zlar:** Oskar Uayld, estetikizm, lingvostilistika, paradoks, aforizm, antiteza, metafora, Dorian Grey, badiiy til, estetik leksika.*

Kirish

XIX asr oxiri ingliz adabiyotida estetikizm san’atning axloqiy, ijtimoiy yoki utilitar vazifalarga to‘liq bo‘ysunmasligini ilgari surgan muhim madaniy-estetik yo‘nalishlardan biri sifatida shakllandi. Bu yo‘nalish vakillari san’atning o‘z qonuniyati, o‘z qadriyati va o‘z ifoda mezonlari mavjudligini ta’kidladilar. Oskar Uayld ushbu qarashlarni nafaqat nazariy jihatdan himoya qildi, balki ularni badiiy tilning ichki qurilishiga singdira olgan ijodkor sifatida ajralib turadi. Uning roman, drama, hikoya va esselarida estetik qarashlar mazmun sifatida bayon qilinish bilangina cheklanmaydi; ular so‘z tanlovi, sintaktik muvozanat, epigrammatik jumla, paradoks, ironik dialog, ramziy rang va predmet obrazlari vositasida “tilga aylanadi”.

Asosiy qism

Uayld estetikizmining lingvistik ifodasida, avvalo, muayyan leksik-semantik maydon doimiy ravishda faol ishlatiladi. “Art”, “beauty”, “beautiful”, “artist”, “form”, “style”, “impression”, “pleasure”, “colour”, “music” singari tushunchalar uning nazariy va badiiy matnlarida oddiy predmet yoki sifat

nomlari bo‘lib qolmay, estetik qadriyatlarni belgilovchi tayanch birliklarga aylanadi. “Dorian Greyning portreti” muqaddimasida san’atkor, go‘zallik, asar va tanqidchi haqidagi jumlar bir-biri bilan semantik zanjir hosil qiladi [1]. Shu orqali o‘quvchi romanning voqealaridan oldin muallifning estetik terminologiyasi bilan tanishtiriladi. Muqaddimaning qisqa, qat’iy va hukm xarakteridagi gaplari esa bu terminlarga manifest ohangini beradi.

Estetikizmning ikkinchi muhim lingvistik belgisi paradoksdur. Uayld paradoksni shunchaki so‘z o‘yini uchun emas, qabul qilingan ijtimoiy yoki axloqiy fikr shaklini teskari aylantirib, o‘quvchini yangicha mantiqiy pozitsiyaga majbur etish uchun ishlatadi. “Niyatlar” to‘plamidagi suhbatlarda fikr ko‘pincha avval odatiy mulohaza ko‘rinishida boshlanadi, keyin esa kutilmagan qarama-qarshi hukm bilan yakunlanadi [2]. Bunday sintaktik qurilishning kuchi aynan kutilish va natija o‘rtasidagi ziddiyatdan kelib chiqadi. Paradoks Uayld tilida estetik erkinlikning grammatik modeli kabi ishlaydi: u umumiy qoidani tan olgandek ko‘rinadi, keyin shu qoidaning chegarasini buzadi.

Aforizm va epigrammatik jumla ham Uayld uslubining markaziy xususiyatlaridan biridir. Uning ko‘plab jumalari kontekstdan ajratilganda ham mustaqil hukm kabi jaranglaydi. Bu effekt bir necha lingvistik vosita bilan hosil qilinadi: gapning ixchamligi, parallel sintaktik qurilish, antitezali juftliklar, ritmik muvozanat va semantik yakunlanganlik. Bunday jumlar o‘quvchi xotirasida tez saqlanadi va personaj nutqiga intellektual “yaltiroq” beradi. Ayniqsa Lord Genri nutqida epigrammatik shakl uning dunyoqarashining tashqi jozibasini yaratadi. Uning fikrlari ko‘pincha mutlaq haqiqat emas, balki estetik jihatdan mukammal tuzilgan provokatsion formulalardir. Bu jihat romanda tilning mazmundan mustaqil ravishda joziba kuchiga ega bo‘lishi mumkinligini ko‘rsatadi.

Antiteza Uayld estetik qarashlarini ifodalovchi yana bir muhim usuldir. Go‘zallik va axloq, san’at va hayot, tabiiylik va sun’iylik, tashqi qiyofa va ichki

buzilish, yoshlik va qarilik kabi qarama-qarshi tushunchalar matnning semantik tuzilishini belgilaydi. “Dorian Greyning portreti”da portret va tirik qahramon o‘rtasidagi qarama-qarshilik syujetning o‘zi darajasidagi antitezadir: tashqi go‘zallik Dorianning tanasida saqlanib qoladi, axloqiy buzilish esa portret yuzida vizuallashadi. Bu qarama-qarshilik til darajasida ham sifatlar, rang ifodalari, yuz-ko‘rinish tasviri va baholovchi birliklar orqali mustahkamlanadi [1]. Natijada estetik go‘zallik va ma’naviy haqiqat o‘rtasidagi murakkab munosabat birgina nazariy bayon bilan emas, takrorlanuvchi lisoniy oppozitsiyalar bilan quriladi.

Bu yerda sinestezik ifoda ham muhimdir. Uayld ko‘pincha bir sezgi sohasiga tegishli xususiyatni boshqa sezgi bilan bog‘laydi: tovush rangga, hid kayfiyatga, rang musiqiy taassurotga yaqinlashtiriladi. Bunday birikmalar predmetni aniq tasvirlashdan ko‘ra, uning subyektiv qabul qilinishini kuchaytiradi. Estetikizm uchun esa aynan individual taassurot muhim. Uolter Peyter “The Renaissance” asarida go‘zallikni abstrakt formuladan ko‘ra individual taassurot va sezgi tajribasi bilan bog‘lashga urg‘u bergan [3]. Uayld bu estetik muhitni davom ettiradi, biroq uni yanada teatrallashgan, ironik va paradoksal tilga aylantiradi.

XULOSA

Oskar Uayld asarlarida estetikizmning lingvistik ifodasi ko‘p qatlamli va tizimli xarakterga ega. U estetik qarashlarni nazariy bayon qilish bilan cheklanmay, badiiy tilning barcha asosiy sathlariga singdiradi. Go‘zallik, san‘at, shakl, rang va taassurot bilan bog‘liq leksik birliklar estetik semantik maydon hosil qilsa, paradoks, aforizm va antiteza fikrni odatiy mantiqdan chiqarib, o‘quvchiga yangicha qarashni taklif etadi. Dialog va ironiya esa estetik g‘oyani tayyor hukm emas, intellektual bahs sifatida namoyon qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. - London: Ward, Lock & Co., 1891.

2. Wilde O. Intentions. - London: James R. Osgood, McIlvaine & Co., 1891.
3. Pater W. The Renaissance: Studies in Art and Poetry. - London: Macmillan and Co., 1873.
4. Ellmann R. Oscar Wilde. - New York: Alfred A. Knopf, 1987. - 680 p.
5. Raby P. (ed.). The Cambridge Companion to Oscar Wilde. - Cambridge: Cambridge University Press, 1997. - 330 p. - DOI: 10.1017/CCOL052147471X.